

יח וישלם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשיתו וישם אתה מצבה
 יט ויצק שמן על ראשה: ויקרא את שם המקום ההוא בית אל ואולם לזו
 כ שם העיר לראשונה: וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי
 ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש:

יח. ואקדים יעקב בצפרא,
 ונסיב ית אבנא דשוי
 איסדוהי, ושווי יתה קמא,
 ואריק משחא על רישה:
 יט. וקרא, ית שמייה
 דאתרא ההוא בית אל,
 וקרבם לזו שמה דקראתא

מלקדמין: כ. וקיים יעקב קנים למימר, אם יהי מימרא דיי קסעדי,
 ויטרנני באורחא דרא דאנא אזיל, ויתן לי לחים, למיכל וקסו למלכש:

הקראת / יקח
 (רע) (ק)
 חלץ, (ח)
 חלץ
 (ס-ב-ו)
 חלץ
 חלץ

רס"ג (יח) אשר שם, אשר שמה.

שב"ם (יח) ויצק שמן על ראשה, משח אותה לקדשה להקריב עליה
 קרבנות בשוכו כדכתי' במשכן וכליו וימשחם ויקדש אותם
 (במדבר ז א). וכן מוכיח לפנינו אנכי האל בית אל אשר משחת
 שם מצבה וגוי' (להלן לא יג). יהיה בית אלהים (פסוק כב),
 לקרבנות.
 (יט) ואולם, ואלא. לזו שם העיר, ועל שם המקום שחוץ לעיר
 ששכב שם יעקב נקרא שם העיר עצמה בית אל.

לומר כן. אני אומר שנעקר הר המוריה ובא לכאן, וזו היא קפיצת רש"י
 הארץ האמורה בשחיטת חולין²⁶, שבא בית המקדש³⁰ לקראתו
 עד בית אל, וזהו: ויפגע במקום. [וא"ת כשעבר יעקב על בית
 המקדש מדוע לא עכבו שם, איהו לא יתיב לביה להתפלל במקום
 שהתפללו אבותיו, ומן השמים עכבוהו, איהו עד חרן אזל
 כדאמרינן בפרק גיד הנשה²⁶ וקרא מוכיח: וילך חרנה (לעיל
 פסוק ה)³¹, כי מטא לחרן אמר: אפשר שעברתי על מקום
 שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתיה למהדר וחזר עד
 בית אל³² וקפצה לו הארץ³³. מה נורא, תרגום: מה דחילו
 אתרא³⁴ הדין. דחילו שם דבר³⁵ הוא, כמו: סוכלתנו³⁶, וכסו
 למלכש³⁷. וזה שער השמים, מקום תפלה לעלות תפלתם
 השמימה³⁸. ומדרשו³⁹ שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית
 המקדש של מטה.

כ) אם יהיה אלהים עמדי, אם ישמור לי הבטחות הללו
 30 עם שער השמים (דברי דוד). 31 והדר כתיב ויפגע במקום (פסוק יא) דהיינו בית
 אל דאכתי לא מטי לחרן (רש"י חולין צא. ב). 32 ושם קפצה לו הארץ משום
 ולא ניהא קמי שמיא לאטרוחי טפי. ואחר שהתפלל שקעה השמש בעבורו ועכבוהו ללון
 שם, וא"כ נמצא שכלילה ההוא אותו מקום הוא לזו והוא בית המקדש (ספר הזכרון).
 [33] בד"ר ובכמה כ"י ליתא. 34 בד"ר: דאתרא. 35 אע"פ שדחילו נכתב
 ברי"ז בסוף שהוא לשון רבים מכל מקום פירושו לשון יחיד, ומביא לראיה שגם תבונה
 הוא שם דבר ומתרגם וסכלתנו, אם כן הסדר מהתרגום כן וכוונתו (של רש"י) רק לפרש
 התרגום (דבק טוב). 36 תרגום של תבונה (דברים לב ח) (עיין ביאור דלעיל).
 37 תרגום של ובגד ללבוש (להלן פסוק כ) (עיין ביאור דלעיל). 38 פרקי דר"א
 מל"ה. 39 בד"ר סט ז.

רמב"ן (יח) וישם אותה מצבה, כבר פירשו רבותינו⁴⁶ ההפרש שבין
 המצבה למזבח, שהמצבה אבן אחת והמזבח אבנים הרבה ונראה
 עוד שהמצבה תעשה לנסך עליה נסך יין וליצוק עליה שמן, לא
 לעולה ולא לזבח, והמזבח להעלות עליו עולות ושלמים, ובכאם
 לארץ נאסרה עליהם המצבה מפני ששמו אותה הכוננים להם
 לחק יותר מן המזבחות, אף על פי שכתוב בהם את מזבחותם
 תתוצון (שמות לד יג), או שלא רצה לאסור הכל, והשאיר המזבח
 שראוי לנסך ולקרבנות.
 כ) אם יהיה אלהים עמדי, לשון רש"י, אם ישמור לי הבטחות
 הללו שהבטיחני. וטעם התנאי שלא יגרום החטא⁴⁷, וכך אמרו
 בכראשית רבה⁴⁸, רב הונא בשם ר' אחא הגה אנכי עמך, וכתוב
 46 ירושלמי ע"ז ד ה. 47 ברכות ד א. 48 ע"ב.

יח) ורבים יתמהו איך הקים יעקב מצבה, והנה שכחו כי י"ב ראב"ע
 מצבות הקים משה²¹, והכתוב לא אסר לשום מצבה לשם, רק
 21 שמות כד ד.

יח-יט) וישלם יעקב... וישם אותה מצבה, הציבה על קומתה. רד"ק
 ויצק שמן על ראשה, כדי להכירה בשוכו דרך שם שיעשה שם
 מזבח ויקריב עליו, כי כתם השמן לא ימתה במי מטר, או היה
 יציקת השמן לעבודה כמו נסוך היין, וכן עשה בשוכו במצבה
 שהקים אמר: ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן (לה יד). וכל זה
 היה לאות ולסימן שיירשו בניו את הארץ כמו שכתבנו
 באברהם²⁴ ויצחק²⁵ כי היו הם עושין בארץ כרצונם, כי הנה
 יעקב לקח האבן ההיא ושם אותה מצבה ואין מי שיקח אותה
 לצרכו ולא אפילו בעל השדה, וכמו שהציבה כן מצאה ובנה שם
 מזבח בשוכו כאדם הבונה בשלו ואין מוחה בידו, וקרא למקום
 בית אל שהיה שמו כראשונה לזו והסכימו אנשי המקום וזולתם
 על ידו, וכן לאברהם²⁶ ויצחק²⁵ כמו שכתב בחפירת הבארות
 ובבניית המזבחות ובקריאת השמות, כי שם האל מוראם ואהבתם
 בלב אנשי הארץ, כמו שאמר: אל תגעו במשיחי ולנביאי אל
 תרעו (תהלים קה טו).

זהר"ם (כ) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, ללכש ב', ואידך גבי כ"ג
 ללכש את הבגדים (ויקרא כא י) כדאי' בב"ר³ אמ' הק' למיכאל:
 אתה עשית את יעקב בעל מום שהוא צולע על יריכו והוא היה
 כ"ג למטה בארץ, אתה צריך להיות כהן גדול למעלה בשמים
 במקומו.
 3 ילקוט שמעוני ושלח רמז קלב בשם מדרש אבכיו.

חזקוני (יט) ואולם לזו שם העיר לראשונה, ועל שם המקום שהיה חוץ
 לעיר ששם לן יעקב נקרא שם העיר בית אל.
 (כ) וידר יעקב נדר, וא"ת הא אמרינן³² טוב מזה ומזה³³ שאינו
 נודר כל עיקר, אלא י"ל: לאמר, כתיב, להורות³⁴ לדורות שהיו
 נודדים בעת צרתם כמו שהוא נדר בשעת הדחק. אם יהיה אלהים
 32 חולין ב א. 33 מנודר ומשלם ומנודר ואינו משלם (רש"י חולין ב. א). "ומזה",
 ע"פ כ"י, ובס"ש ליתא. 34 בד"ר ע א.

ספורנו (יח) וישם אותה מצבה, קידש אותה שתהיה מצבה כשיקימנה
 בשוכו. כמו שהעיד עליו הכתוב שעשה בלכתו שם באמרו "ויצב
 יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו, מצבת אבן, ויסך עליה נסך"
 (לה יד).
 (כ) אם יהיה אלהים עמדי, להסיר מעלי כל מעיק ומונע המעביר
 (כ)

24 לעיל יב. וראה להלן לב ג. 25 שם כו כג. 26 לעיל כא לא.

כא. נאתוב בשלם לבית אבא. ויהי מיקרא דני. לי לאלה: כב. ואבנא הקדא. דשיתי

כא ושבתי בשלום אל בית אבי והיה יהוה לי לאלהים: והאבן הזאת אשר

רס"ג (כא) לי לאלהים, לי למשגיח. (כב) והאבן הזאת, אז האבן הזאת.³ יהיה בית, תהיה לי בית.⁴

3 בכולן תרגם רבינו בון העטף חוץ מזו שתרגם "פאן הדיה" לומר שכל הפרטים שקדמו הם תנאי הנדר, והנדר הוא והאבן הזאת. וכתב ר"א בן רמב"ם: והיה ה' לי לאלהים, ענינו שיהיה בעזרי בחסדו יתעלה, וזה מכלל תנאי הנדר, לא הרבר הנדר שנתחייב בו כמו שמדמים בו, כי חלילה ליעקב מכך, וחלילה אף לפחות שבמאמינים מזרעו שיקבל אלהותו יתעלה על תנאי, והסבר זה קבלתי מאבא מרי ז"ל שפירש בענין זה, והם הם דברי רבינו סעדיה ז"ל כפי מה שנראה מפשט תרגומו. 4 וכ"כ ר"א בן רמב"ם בשמו.

(כא) ושבתי בשלום, כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה (פסוק טו). בשלום, שלום מן החטא, שלא אלמד מדרכי לבן. והיה ה' לי לאלהים, שיחול שמו עלי⁴⁰ מתחלה ועד סוף, שלא ימצא פסול בזרע⁴¹, כמו שנאמר: אשר דברתי לך (פסוק טו), והבטחה זו הבטיח לאברהם, שנאמר: להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו (לעיל יז ז).

רשב"ם (כא) ושבתי בשלום, כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה הזאת (פסוק טו). והיה ה' לי לאלהים, שיסייעני בכל מעשיי. (כב) עשר אעשרנו לך, להקריב לפניך עולה.

(כב) והאבן הזאת, כך תפרש וי"ו זו של והאבן: אם יעשה לי את אלה, אף אני אעשה זאת. והאבן הזאת אשר שמתה מצבה וגו', כתרגומו: אהא פלח עלה קדם ה'⁴², וכן עשה בשוכו מפדן ארם, כשאמר לו: קום עלה בית אל (להלן לה א), מה נאמר שם: ויצב יעקב מצבה ויטך עליה נסך (שם יד).

רמב"ן אם יהיה אלהים עמדי, אלא מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה. ויתכן עוד על דרך הפשט שאין הספק בדבר, אבל בכל העתיד יאמר הכתוב כן, כמו עד אשר אם עשיתי (פסוק טו), וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל (במדבר לו ד), אם יבא העת שיהיה התנאי אז יתקיים המעשה, כלומר בכואו.

40 ר"ל שאין הכתוב רוצה לומר שזהו הנדר: והיה ה' לי לאלקים, שח"ו שיהיה הוא נודר שאז כאשר יקיים ההבטחה יהיה הש"י לו לאלקים, שבין יקיים או לא יקיים הש"י הוא לאלקים. רק פירש שיחול שמו עלי וכו' (גור אריה). 41 ספרי ואתחנן לא. 42 הוקשה לו דלא שייך לומר כלפי שמיא יהיה בית אלקים, לכן מפרש שיעשה עליו שם פועל, ומביא התרגום אהא פלח וכו', וכן עשה וכו' (דבך טוב).

(כא) והיה ה' לי לאלהים, איננו תנאי כדברי רש"י⁴⁹, אבל הוא נדר, וענינו אם אשוב אל בית אבי אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית אלהים, ושם אוציא את המעשר. ויש בענין סוד⁵⁰ ממה שאמר⁵¹ כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה.

רא"מ אמר לא תקים לך מצבה אשר שנה (דבר' טז כב), ובגעתי אל מקומו אפרשנו²². ויצק שמן על ראשה, להכירה בשוכו²³. (כא) וטעם והיה ה' לי לאלהים, זה השם הנכבד, כי כן כתוב והנה ד' נצב עליו (יג), ובפ' אלה שמות תמצאנו²⁴. (כב) וטעם יהיה בית אלהים, מקום קבוע לתפילתי, ולהוציא שם מעשר מכל אשר תתן לי ממון לתתו למי שהוא ראוי לקחתו לכבוד ה'. ולהיות לוי עשירי דרך דרש²⁵, כי אין בתורה שיתן האדם מעשר בניו, רק מעשר בקר וצאן ותבואה.

49 כלומר לפי רש"י גם זה נמשך אל התנאי שלמעלה. ל"אם יהיה אלהים עמדי" וגם "אם ה' יהיה לי לאלהים". היינו שיעזרו בכל מעשיו. אבל לדעת הרמב"ן נמשך למטה אל הנדר, וענינו אם אשוב וכו'. 50 כוונת הרמב"ן. כי הארץ הנבחרת איננה תחת שר מחשרים אלא לקח את ישראל תחת ממשלתו. ובהיות ישראל על אדמתם ה' להם לאלהים, כי הם תחת ממשלתו והשגחתו, ובהיותם חוץ לארץ נחשבים כמו שאין להם אלוה (אבוטאלוה). 51 כתובות קי ב.

22 ושם הוא כותב: לא תקים לך מצבה - לע"ז אשר שנה, רק מצבה שלא לע"ז איננה אסורה, והעד הנאמן בפרשת וישלח יעקב. 23 שמן נספג באבן ואינו יוצא ממנה. 24 כשהוא עומד על מהות השמות הקדושים. ראה שמות ג, טו. 25 ברי' ע, ז: הפירש שבטו של לוי אחד מעשרה.

חזקוני עמדי, ירא היה פן יגרום החטא³⁵. ויש מפרשים אותו לשון שבועה³⁶, כלומר כן יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך וכו'. והאבן הזאת (פסוק כב), אקריב עליה קרבנות ואפריש מעשרות. וי"ו דוהאבן יתירה היא. והיה ה' לי לאלהים, לדיין ונוקם.

רד"כ בהבטחה שהבטיחו האל, כי ידע שהאל יקיים לו הבטחתו אלא לא היה התנאי אלא מפחדו שמה יגרום החטא ולא תהיה ההבטחה קיימת²⁷ ולא ישוב אל בית אביו ולא יוכל לעשות מה שנדר. לחם לאכל ובגד ללבוש, לא שאל יתרון אלא צרכו לבד כדי שיחיה, והמים לא היה צריך לשאול כי בכל מקום ימצא אדם מים לשתות בחנם.

(כב) והאבן הזאת, וא"ת איך עשה יעקב מזבח מן האבנים ששם מראשותיו, הא אמרינן בשילהי זבחים³⁷ מזבח שלא נשתמש בהן הדיוט. אלא י"ל בכמת יחיד אין להקפיד. יהיה בית אלהים, מקומה יהיה בית אלהים, ותיבת "יהיה" לא אבן קא³⁸. ד"א דוגמתו מצינו לשון זכר גבי נקבה: אך בגורל יחלק את הארץ 35 שם עו ב. (מושב זקנים). 36 הרי כאלו אמר בשבועה אעשה זאת מה שיתני (לשון מושב זקנים). 37 קטז ב. 38 דאבן לשון נקבה (והאבן הזאת) אלא קאי אמקום, המקום יהיה בית אלקים.

(כא-כב) ושבתי בשלום, באשה ובנים, כי זולתם לא יהיה שלום לו ולא לאביו ולא לאמו, כי הוא לא יוכל לקחת אשה מבנות כנען. והיה ה' לי לאלהים, זה הוא הנדר ר"ל שיהיה מתבודד לעבודת האלהים ולא יתעסק עוד בעסקי העולם כל ימיו. ועוד נדר שהמקום ההוא ששם בו האבן מצבה יהיה בית אלהים, כלומר שיבנה שם בית ומזבח לבוא שם כל עובד אלהים ולהתפלל ולעבוד שם לאלהים לא לזולתו. או פירוש יהיה בית אלהים, שיצוה לבניו שיצוה לבניהם כי ברשתם הארץ יעשו שם 27 ראה לעיל יב ב.

ספורנו את האדם על דעתו ועל דעת קונו, כאמרם ז"ל¹³: "שלשה דברים מעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו: גוים ורוח רעה ודקדודי עניות". ושמרני, מן רעי גוים המתקוממים ומכריחים. ונתן לי לחם לאכול, שלא יכריחני העניות לעבור על דעתי ועל דעת קוני. (כא) ושבתי בשלום, מן החלאים המעבירים גם כן את האדם, 13 עירובין מא ב.

כט א שְׁמִתִּי מִצְבָּה יְהִי בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֶשֶׂר אַעֲשֶׂרנִי לְךָ: וַיֵּשֶׁא
ב יַעֲקֹב רִגְלָיו וַיֵּלֶךְ אֶרְצָה בְּנֵי־קָדֶם: וַיֵּרָא וְהִנֵּה בְּאֵר בְּשָׂדֶה וְהִנֵּה־שָׂם
שְׁלֹשָׁה עֲדָרֵי־צֹאן לְרִבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן־הַבְּאֵר הֵחֹא יִשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֲבָן

קָמָא. תְּהִי דְאִיְהִי פְלַח
עֲלֵה קָדֶם יי. וְכֹל דְתִתִּין
לִי. חַד מִן עֲסָרָא אַפְרָשְׁנִיה
קְדָמָךְ: א. וְיִטַּל יַעֲקֹב
רִגְלֹהִי. נֶאֱזַל לְאַרְעֵי בְנֵי
מְדִנְתָא: ב. נִחְזָא וְהָא
בִּירָא בְּחַקְלָא. וְהָא מִמֶּנּוּ. תִּלְתָּא עֲדָרִין דְעָן רִבְצִין עֲלֵהָ. אַרְבֵּי מִן בִּירָא תִּהִיא. מִשְׁקָן עֲדָרֵיא. נֶאֱבָנָא

בִּירָא בְּחַקְלָא. וְהָא מִמֶּנּוּ. תִּלְתָּא עֲדָרִין דְעָן רִבְצִין עֲלֵהָ. אַרְבֵּי מִן בִּירָא תִּהִיא. מִשְׁקָן עֲדָרֵיא. נֶאֱבָנָא

כט (א) וישא יעקב רגליו, משנתבשר בשורה טובה שהוכיח רש"י
בשמירה, נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת. כך מפורש
בבראשית רבה⁴³.

כט (א) וילך, ללכת⁵. (ב) והאבן, ואבן.
5 ראה לעיל כח י.

(ב) ישקו העדרים, משקים הרועים את העדרים, והמקרא דבר
בלשון קצרה.
43 ע ה.

כט (א) וישא יעקב רגליו, מתוך שהבטיחו הק' הלך בשמחה
ובמרוצה. בני קדם, ארם⁵, כדכת' ארם מקדם (ישעיה ט יא).
(ב) רבצים עליה, ממתנים עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את
האבן. והאבן גדולה על פי הבאר, שלא יפול אדם או שלא ישאבו
ממנה שאר בני אדם.
5 ראה רד"ק.

כט (ב) וירא, מלה זרה בעבור שנפתח היו"ד, והמלה מבנין ראב"ע
הקל, ואין אחר היו"ד אחת מאותיות הגרון, שהיא משפט
להרחיב אשר לפני²⁶, ואין ראוי לאדם לחסר היו"ד²⁷, או
שיאמר כן עם חברי היו"ד שהם סימני המשרתים²⁸. ולפי דעתי
כאשר רצו לאמר מן ראה, על משקל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שְׂבִי (במד' כא
א), והנה חסר ה"א ראה, גם לא יתכן שיהיה האל"ף נראה בסוף
המלה. והנה ישאר בחיריק תחת היו"ד והנה יהיה משקלו וי"ף
בגדלו (יחז' לא ז) ויתערב עם לשון ירה, על כן פתחו היו"ד²⁹.

כט (ב-ג) וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן
רובצים עליה, יאריך הכתוב בספור הזה להודיענו כי קווי ה'
יחליפו כח (ישעיה מ לא), ויראתו תתן עוז, כי הנה יעקב אבינו
בא מן הדרך והוא עיף, ויגל לבדו האבן אשר היו צריכים אליה
כל הרועים, ושלשה עדרי צאן אשר להם רועים רבים ושומרים
כלם רובצים עליה אינם יכולים להניעה כלל. ולרבותינו
בבראשית רבה⁵² גם בזה להם סוד רמז לעתיד, כי נודמן לו ככה
שנכנס בדרך הבאר ולא נאספו כל העדרים רק שלשה מהם, ובא
בזמן שהאבן על פי הבאר והעדרים שומרים לה, וכל הענין
המסופר כאן להודיע שיעלית בדרך הזה ויצא ממנו זרע וזכה
לרמז הזה, כי הבאר ירמוז לבית המקדש⁵³ וג' עדרי צאן עולי⁵⁴
שלשה רגלים, כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים, שמשם היו
52 ע ה. 53 בב"ר: לעיון. 54 ע"פ כ"י. בב"ר: אלו.

26 הזרות של המלה וירא הוא הפתח תחת היו"ד ואין אחריה אות גרונית כמו: ויעל, ויעש, והיא בבנין קל. 27 צורה זו במלה וירא באה רק עם ו"ו ההיפוך. שלא כפעלים הגרוניים הבאים בצורתם המקוצרת גם בלא ו"ו ההיפוך: יעל, נעש, יען. 28 צורה זו גם לא תבוא עם שאר אותיות את"נ שהן חברי היו"ד בסימון הגוף כתיב, כמו שהיא באה בפ"א גרונית: נֶאֱזַל וְנִטַּל, וְנִטַּל. בגופים אחרים הפועל ראה בצורה: נֶאֱזַל, נִטַּל. 29 כשרצו לקצר אותו בגוף השלישי ולאמרו במשקל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שְׂבִי. נִטַּל. שבהן חסרה לה"פ — הה"א, ועה"פ נראית — נהגית, מה שלא יתכן באל"ף, והיה יוצא וַיִּרָא, כמו וַיִּרָא וַיִּרָא, ושלא יתערב בדבור עם וי"ו ניקודו את היו"ד בפתח.

בית אלהים. ועוד נדר: וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עֶשֶׂר אַעֲשֶׂרנִי, כלומר רד"ק
אתן מעשר מהרכוש ומהמקנה שתתן לי ואתננו לאנשים
שיצטרכו שיהיו יראי אלהים ועובדים אותו. ואמר²⁸ כי גם על
הבנים אמר שיעשו וכן היה לוי המעשר שהיה מתעסק בעבודת
האל יותר משאר אחיו ולמדו יעקב בהתבודדו ומסר לו סודות
החכמה והתורה. ומה שאמר: עֶשֶׂר אַעֲשֶׂרנִי לְךָ, כן הוא דרך
הכתוב לחבר המקור עם הפעל לחזק הפעולה כמו שמע תשמעו
(דברים יא יג) שמור תשמרון (שם כב) והדומים להם רבים.
ורבותי ז"ל²⁹ עשו סמך בזה הפסוק ואמרו הרוצה לבזבו מנכסיו
לצדקה אל יבזבו יותר מחומש, ועשו זה הפסוק סמך לדברים
שאמר עֶשֶׂר אַעֲשֶׂרנִי, ושני מעשרים הוא החומש ומנעו זה כדי
שלא יצטרך הוא לבריות.

(במדבר כו נה)³⁹, אתן את הארץ הזאת (לעיל יב ז), ולא נשא
אותם הארץ (לעיל יג ו).

כט (א) ארצה בני קדם, ארץ ארם, כדכתיב (ישעיה ט יא): ארם
מקדם.
(ב) וירא והנה באר בשדה, כל הפרשה הזאת עד: ויגל את האבן
וגו' (להלן פסוק י), לא נכתבה אלא להודיע כמה גדול כחו של
יעקב. ⁴⁰ רובצים עליה, ממתנים אצלה. והאבן גדולה על פי
הבאר, שלא יפול בה כריה וכלים, ושלא ישאבו⁴¹ ממנה שאר בני
ארם.

39 והנה הארץ היא לשון נקבה (והארץ היתה תהו ובהו), והיה צ"ל: "תחלק" הארץ, וכתוב "תחלק" שהוא לשון זכר. ⁴⁰ רש"י פסוק י. ⁴¹ ברש"י כאן: או שלא ישאבו.

כט (א) וישא יעקב רגליו, כיון שהבטיחו האל והראהו המראה
הגדול הזה שמח ונשא רגליו בקלות והלך שמח וטוב לב, כי
מתחלה היה הולך ברפיון רגלים כאדם הבורח מבית אביו עצב
ולא היה בורח בחפזון כבורח מחרב כי לא היה מפחד מחרב
אחיו כל זמן שהיה אביו חי. וילך ארצה בני קדם, כי הארץ ההיא
מזרחית לארץ ישראל והעיר הסמוכה לספר ארץ כנען היא חרן
כמו שכתבנו³⁰, אלא כלל ואמר: ארצה בני קדם שיצא מארץ
כנען לארץ בני קדם ובהיותו קרוב לחרן ראה באר אחד בשדה.
(ב) וירא והנה באר, ..., רבצים עליה, סמוך לה, כמו: ועליו מטה

והוא "רוח רעה" שהזכירו ז"ל. והיה ה' לי לאלהים, אז יהיה ה'
לדייך¹⁴ אם לא אעבדהו בכל כחי, והוא"ו כמו זאת משמשת
במקום "הנה", כלומר: הנני מקבל עלי מעתה שהאל יתברך
המדרגים יהיה לי לאלהים ויתנהג עמי במדת הדין.

כט (א) וישא יעקב רגליו, הנה כשילך האדם מדעתו אל מקום
מכוון מאתו יצדק עליו שהוא נושא את רגליו, אבל כאשר יסע
מאיזה מקום מבלי אין שם מנוח לכף רגלו יצדק עליו שרגליו
נושאות אותו, כענין "יובלילה רגליה" (ישע' כג ז).
14 כי הלא כבר אמר "אם יהיה אליכם עמדי", אבל כאן הכוונה שבעתיד ישפטנו ה'.

העדרים הרמו לארבע מחנות שכניה, או לשבעים מלאכים הסובבים כמא הכבוד כי משם קבלתם. והאבן גדולה היא האבן הראשה. כד"א [להלן טו, טז] משם רועה אבן ישראל, היא אבן שתיה שממנה נשתת העולם השפל. בראשית רבה [ט, טז] והאבן גדולה על פי הבאר היא השכינה. מדרש ילמדנו [שיר השירים וטא ו, יב] והשיבו את האבן זו אבן של יעקב. ענין אחר הבאר רומז ליסוד העולם, והאבן על פיה כי משם קבלתה. בראשית רבה [ט, טז], שלשה עדרים צאן, כתנים ליום וישאלים. וכתותיהם ידועים כי רומזים לזרועות עולם ומכריע ראשון:

ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה [שם ג]. העדרים הם הכחות הממונים להשפיע לעולם התחתון, כי קבלתם מן המקום שהוא הנקרא שמה, זהו ונאספו שמה. כד"א [שמות לד, ה] ויתיצב עמו שם, ומשם יפרד [לעיל ב, י]. ומעם וגללו בסוד ויתגללו רחמך על מדותיך. וזה הלשון נהוג על הרחמים. נכמרו רחמיו [להלן טז, ל] תרגמו אתגללו. והשקו את הצאן. הכחות התחתונים שמקבלין השקאה מן העליונים:

עודנו מדבר עמם ורחץ באה עם הצאן אשר לאביה כי רועה היא [שם ט]. רחל רומז לשכינה, כד"א [דמיה לא, טז] רחל מבכה על בניה, וכרחל לפני גוזיה [ישעיה ג, ו], כד"א שכינה צועקת על בניה, והיא בת לבן, הרמו כי היא בתו של אברהם אבינו ע"ה היונק מן החסד המלכין עונותיהם של ישראל, והיא הרועה את הצאן ומנהגת את ישראל, כדאמרינן [שמות רבה לב, ח] מי ששמר את האבות ישמור את הבנים, כמה דאת אמר [יחזקאל לד, יז] ואתנה צאני צאן מרעיתי, וכתוב [שיר השירים א, ח] ורעי את גדיותך וגו':

ויהי כאשר ראה יעקב את רחל בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר וישק את צאן לבן אחי אמו [שם י]. כבר ידעת כי זרועות עולם הם אח ואחות, הימין את, והשמאל אחות, ויעקב הוא ישראל סבא המקבל מהם, הנקראים לו אב ואם, ולכן האב הוא העמוד הימיני מזרועות עולם, ואמו השני. והנה בת לבן כמו [ישעיה י, ל] צהלי קולך בת גלים. ואת צאן לבן אחי אמו כד"א [תהלים מ, י] גדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם. ויגש יעקב ויגל את האבן,

מבוא, והבן זה. ומזמור לאסף [שם] כמו האספו ואגידה לכם והבן גם זה. ועל כן סמך לו מציון מכלל יופי אלהים הופיע, כלומר אחר התאחדות ההיות בציון קראה מכלל על שהיא כלולה מן הכל:

ושבתי בשלום אל בית אבי וזיה יי' לי לאלהים [שם כא]. רמו כי לא זכה יעקב בכחו עד שובו לבית אביו. וידעת כי שלום ואמת אחד, ועדיין יתבאר זה בגזירת האל:

והאבן הזאת אשר שמתה מצבה יהיה בית אלהים וכף אשר תתן לי עשר אעשרנו לך [שם כב]. האבן הנזכרת נקראת זאת. וכף אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. הבן מכאן סוד המעשרות, כי נתן יעקב המעשר לעשירית, כענין עישור נכסים שתיקנו לאשה של מטה, מדה כנגד מדה, וזהו סוד עשר תעשר [דברים יד, כב], ואמרו רבותינו ז"ל [תענית ט ע"א] עשר בשביל שתתעשר, כי היא המעשרת בסוד הרועה להתעשר יצפין [ב"ב פה ע"ב], וסוד חדשים לקמרת בואו והפיסו [ויטא ד ע"ב]. ואמר תתן לי. כי היא השופעת לעולם והדיבור לנקבה הנסתרת או אל האבן הנזכרת. [ואמרו רז"ל [פסוקי דמ"א פלה] והאבן הזאת מלמד שאחר שנודמן לו שמן יצק על ראשה נפתחה הארץ וירדה האבן עד עמקי תהומות ונעשית סניף לארץ, ועליה היכל יי' עומד. ונקראת אבן שתיה שממנה נשתת העולם, והיא עומדת במיבור הארץ:

וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם [כט, א]. הנה יעקב הלך למזרח העולם, כי הוא כחו, כענין שנאמר [לעיל יב, ט] הלך ונסוע הנגבה באברהם. ואל יקשה לך זה עם מה שכתבתי למעלה בפסוק [כא] ושבתי בשלום, כשתבין מה שאני עתיד לכתוב בו בפסוק [להלן] מעודי עד היום הזה. ומן הפסוק הזה תבין מאמר רבותינו ז"ל בספר הבהיר [אות קצ], בא יעקב אבינו ע"ה רצה בה ולא נתנוה לו. וזהו וישא יעקב רגליו והבן זה:

וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרים צאן רובצים עליה כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים והאבן גדולה על פי הבאר [שם ב]. רמו הבאר לשכינה, שעיקר קבלתה מן השדה של תפוחים. וזהו אמרו באר בשדה. ושלשה עדרים צאן רמו לשלשה אבות העליונים הרובצים ומשפיעים אליה. כי מן הבאר ההיא ישקו

פירוש אבן יקרה

בית אביו: בפסוק מעודי עד היום הזה. כדף ע"ה ע"ד: תבין מאמר רז"ל בספר הבהיר. לעיל הביאו כדף מ"ב ע"ג: וזהו וישא יעקב את רגליו. פירוש שנשא רגליו למעלה אל הת"ת ולא נשאר למטה, ורגל ירמו לעטרה כי היא באחרית הבניין: היא אבן שתייה. והבאר ירמו להשפעה, והאבן שעל פיו למדה עצמה: מדרש ילמדנו והשיבו. והאבן על פיה כי משם קבלתה. פירוש האבן היא העטרה וקבלתה מן היסוד: וכוותיהם ידועים. כי בחסד יכופר עון, והשיר לדין, וישראל אשר בך אתפאר: מן המקום ההוא הנקרא שמה. הוא העטרה: כדאמרינן מי ששמר את האבות כו'. מכואר לעיל כדף מ"ט ע"א ולקמן כדף ק"ה ע"ג. ולכן האב הוא העמוד הימיני: כמו צהלי קולך בת גלים. כבר ידעת ענין קריאת קול לעטרה, וכבר נתבאר למעלה כדף כ"ח ע"ד: גדיבי עמים נאספו עם אלהי

Handwritten notes in the right margin, including a circled '5' at the bottom.

מ"ת הי' דוקא ע"י שהודה יתרו וכידוע שהי' בחי' חכ' דקלי' שנק' כהן און כו', וע"י שהודה ונתבטל אל הקדושה הי' עי"ז יתרון אור כו', והודאה שלו הי' ע"י ששמע מהאותות ומופתים דיצי"מ וקי"ס וכמ"ש וישמע יתרו כו' את כל אשר עשה אלקי' כו', וזה המשיך משה להיות גילוי האור האלקי גם בחכ' דקלי' לפעול שם הביטול כו', והתחלת ההמשכה הי' ע"י יעקב כו').

וע"פ הנ"ל יובן מ"ש והאבן הזאת אשר שמתי מצבה, דהנה ענין מצבה הוא הקמת המל' להיות בה גילוי אור כו', דהנה אבן הוא בחי' נקודה לבד שאין בה אור ומצבה הוא בחי' פרצוף שיש בה גילוי אור כו' וכמשי"ת, וזהו מה שחידש בעשיית המצבה כו', ועי"ז יהי' מבחי' המל' גילוי אלקו' בעולמו' ג"כ, היפך בחי' הגל דלבן כו', וענין בית אלקי' הוא, שיהי' במל' גילוי בחי' פנימי' ועצמו' אוא"ס ב"ה, מה שלא ע"פ ס' והדרגה דס' השתל' (והו"ע קיימא סיהרא באשלמותא שית' לקמן), ושעי"ז גילוי אוא"ס ממש בעולמו' וכמשי"ת. ובכדי שיהי' תוס' אור זה במל' צ"ל תחלה עליית המל' להיות בבחי' נקודה לבד כו', וזהו והאבן הזאת כו' יהי' בית אלקים, דע"י ההעלאה להיות בבחי' אבן, נקודה, נעשית בבחי' בית אלקי' כו'. וז"ש יהי' בית אלקים ל' זכר, להיות שבמל' מאיר גילוי או"פ ועצמי והיא משפעת בבי"ע ע"כ נא' יהי' ל' זכר, וכמשנת"ל (ד"ה שובה ישראל) בענין אדון עוזנו דכד סלקין מילין לעילא מכנס"י כולחו דכר אינון, וכן המל' כשמקבלת מהבינה נק' אדון וכמו"כ כשמאיר בה בחי' אור עצמי נא' בה יהי' ל' דכר. וגם י"ל יהי' הוא שו"ה יהי' במדרי' י"ה, וכנ"ל בש' הלק"ת מהאריז"ל שקודם החטא הי' באופן כזה וכן יהי' לעתיד כו' וז"ש יהי' בית אלקים כו'. וזהו והאבן הזאת, בחי' מל', שהיתה בבחי' נקודה, אשר שמתי מצבה בבחי' פרצוף כו', יהי' בית אלקי' בבחי' תוס' אור פנימי ועצמי כו', וזהו יהי' שהמל' תהי' בבחי' דכר ומשפיע, ומדרי' המל' יהי' כמו או"א כו' ויהי' הגילוי ע"י המל' למטה בבי"ע כו'.

קיצור. וז"ש עד הגל ועדה המצבה, יבאר ב' פי' בענין הגל שעשה לבן, הא' שזהו הפרסא שבין המאציל לנאצלים והיא מבחי' אותיות החקיקה, וע"כ ההעלם הוא רק להיות בבחי' מדה וגבול (ובתחלה המשיך יעקב אור עצמי והוא האור דתומ"צ, גם חיצוניות האור בבחי' גילוי), הב' שזהו הפרסא שבין אצי' לק"נ ועשה לבן שלא יאיר בו האור להיות בבחי' ביטול, ומשה המשיך הביטול גם בנוגה, והתחלה הי' ע"י יעקב. ובזה יובן מ"ש והאבן הזאת.

תורת שמואל

ע

המצות דעשייה הגשמיות שע"י יתהפך מחשוכא לנהורא כ"ל, והוה חכמת
בחוץ תרונה בחוץ דוקא כשנתלבשה ח"ת הנמשכה מח"ע וזוהי חכמת בחוץ
כ"ל שההארת ח"ע נמשכה בחי"ת ונתלבשו בחוץ דהיינו כלי"ע עד שנמשכים
בעשי' גשמיות ממש, במעשה המצות שלפניו א"דוקא תודנה פ"י שהי' עייז
חוספת וגילוי שהוא כח"י מקבל בחי"ת המורה בחי' הח"י כמ"ש מאין סוף
עייז נמשך מבחי' ראש הוא בחי' מאין תרונה כ"ל. ומ"ע מחמת יז"ע
המצא, ע"ד יש מאין, ולכן עייז תרונה כ"ל.

ה) וצ"ע י"ד צ"ל מי הוא הנותן כח בכח"י הח"י שתרד לר"ל ככלל חכ"י ולא בח"י
והענין הוא דהנה יש בכח"י הח"י שנקי שנקי ככלל חכ"י ולא בח"י
הוא בחי' נובלות ח"י שלמעלה שוה בחי' גיליא שבמורה ע"כ צ"ע
כל פרטי דיני התורה כשר פסול טמא טהור, וזוהי מבחי' אור אבא דאצי' ל"א
שמתלבשת בגיליא שבמורה, והי' בחי' ח"ס עצמו שהוא בבחי' א"ס ממש, בתב"ת
פנימיות התורה והיינו בחי' ח"י דא"ס עצמו שהוא בבחי' א"ס ממש, בתב"ת
שנתנה שתרד הח"י דאצי' לר"ל בירורי' בחוץ זה נמשך מבחי' פנימיות הח"י
שנקי ח"ס רק שהתלבשת ע"י הנובלות הוא בחי' החיצוני הנ"ל, להיות
ז"ע י"ד צ"ל מי הוא הנותן כח בכח"י הח"י שתרד לר"ל ככלל חכ"י ולא בח"י
והענין הוא דהנה יש בכח"י הח"י שנקי שנקי ככלל חכ"י ולא בח"י
הוא בחי' נובלות ח"י שלמעלה שוה בחי' גיליא שבמורה ע"כ צ"ע
כל פרטי דיני התורה כשר פסול טמא טהור, וזוהי מבחי' אור אבא דאצי' ל"א
שמתלבשת בגיליא שבמורה, והי' בחי' ח"ס עצמו שהוא בבחי' א"ס ממש, בתב"ת
פנימיות התורה והיינו בחי' ח"י דא"ס עצמו שהוא בבחי' א"ס ממש, בתב"ת
שנתנה שתרד הח"י דאצי' לר"ל בירורי' בחוץ זה נמשך מבחי' פנימיות הח"י
שנקי ח"ס רק שהתלבשת ע"י הנובלות הוא בחי' החיצוני הנ"ל, להיות

בבחי' חכ"י כמ"ש מאין תרונה כ"ל. ומ"ע מחמת יז"ע
המצא, ע"ד יש מאין, ולכן עייז תרונה כ"ל.
והענין הוא דהנה יש בכח"י הח"י שנקי שנקי ככלל חכ"י ולא בח"י
הוא בחי' נובלות ח"י שלמעלה שוה בחי' גיליא שבמורה ע"כ צ"ע
כל פרטי דיני התורה כשר פסול טמא טהור, וזוהי מבחי' אור אבא דאצי' ל"א
שמתלבשת בגיליא שבמורה, והי' בחי' ח"ס עצמו שהוא בבחי' א"ס ממש, בתב"ת
פנימיות התורה והיינו בחי' ח"י דא"ס עצמו שהוא בבחי' א"ס ממש, בתב"ת
שנתנה שתרד הח"י דאצי' לר"ל בירורי' בחוץ זה נמשך מבחי' פנימיות הח"י
שנקי ח"ס רק שהתלבשת ע"י הנובלות הוא בחי' החיצוני הנ"ל, להיות

זכור הנ"ל הגדול דלילובא"י.

- 23. שמתו שצ"א, א ואילך. וראה גם ד"ד זה בספרים.
תקס"ט ע' לו ואילך.
24. ארוב חמ"ב.
25. מכאן ואילך מיוסד על ד"ה וכו' את יהי"ש
(נמשך כאן בנביכ"ט ששולח העמוד) כ"ס תר"ח
שש ד"ה ובאר הענין.
לחנכו מכאן עד סיום הסעיף — ראה ת"א
שש ד"ה ובאר הענין.
24. ארוב חמ"ב.
25. מכאן ואילך מיוסד על ד"ה וכו' את יהי"ש
(נמשך כאן בנביכ"ט ששולח העמוד) כ"ס תר"ח

תורת שמואל

טו

נמשך ככל מאדו כלי גבול, אבל אהבה דבכל נפשו היא בחי' נפשי איתו
כליליה נמשך מבחי' ההתכונות כממ"ע, ולכן כדי שיוכל לחפור בחי' באר
הי' הנקי רחובות הנ"ל שהוא בחי' החפירה בעומק כ"כ לצאת מנרתקה
לגמרי הוא ע"י ויעתק משם וזו ר"ל יכול לחפור באר זו דבכל מאדו כ"ל.

בס"ד ש"פ ויצא

והראב"ן, הזאת אשר שמתו מצנה יהי' בית אלקי. להבין אמרו והאנו הזאת
מהו הזאת דוקא, יוכן בהקדם מ"ש אל יתהלל החכם בחכמתו
והגבול בגבורתו כ"א בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אחריו כי אני ה' כ"ל,
ולכא"י צ"ל דודאי מ"ש חכם בחכמתו אין הכוונה על שכל אנושי נגד ידעת אלקות,
שיעלה על דעת ולב שום אדם שיערוך חכמתו היא על חכמת אלקי ג"כ,
אלא הכוונה גלויה שאומרו חכם בחכמתו הכוונה היא על חכמת אלקי ג"כ,
וכ"כ בפירושו בחו"כ תרומה דקני"ח ע"כ נביא צווח ואמר למארי תורה
חכמים באורייתא אל יתהלל חכם כ"ל, כ"א בואת כ"ל, וא"כ צ"ל מהו זה
שאומר כסופא דקרא כ"א בואת כ"ל השכל וידוע אחריו שהיא חכמה אלקית
ולמה לא יתהלל המתהלל בחכמתו שנהי' לעיל שזוהו ג"כ ח"י אלקי והיא
היא, ורישא וסיפא בחד חכמה משמע' ומדוע א' ברישא שאל יתהלל בחכמתו
וסיפא אומר ע"י עצמו שבואת יתהלל המתהלל, וגם כי מלשון כ"א בואת
משמע שאין זה ח"י הנ"ל ברישא דקרא.

ולר"ב"ן זה צ"ל מארז"ל ככ"ו של ר' יהושע כ"ל שחלה ונתרפא ואמר
לאביו עולם הפוך ראייתי עליונים למטה ותחתוני' למעלה, וא"ל

- (39) ישעי' כ"ו ט.
ויצא חמ"ב. בהמאמר מיוסד על ד"ה אל יתהלל:
(1) כסופא חקס"ח ח"א ע' מא. ובשניונים כסופא
המתוך ה"ר"ש ע' עת. ובשניונים כ"ס מאמר
אודות עזרת ח"ת ס"ס ח"ד ואילך וד"ה וברדת
השולח ובשניונים המתנה מבי' אודות כסופא
חקס"ח ח"ב ע' חספה ואילך ר' משמע' אודות
ג"ד ח"ב ר"ע תחת ואילך. ובשניונים ובארז"ל
כסופא חקס"ח ח"ב ע' עת ואילך וד"ה האבן. ותוכן
המאמר זה הובא בס' אורות קדוש אומרו
מאורי"ש ח"ב ע' שובג'. עזרת ע' עת ואילך
ד"ה אל יתהלל. תרפ"ד ע' ק"ד ר' קמב ואילך
ד"ה ויחשבת בנינים. תרפ"ז ע' קמב ואילך וד"ה